

METHODICAL ASPECTS OF GENERATIONAL DIFFERENCES SURVEY CONCERNING LEARNING PREFERENCES¹²

Assist. Prof. Miglena Pencheva, PhD

Department of Management and Business Development,

“Angel Kanchev” University of Ruse

E-mail: mpencheva@uni-ruse.bg

***Abstract:** Methodical aspects of personality differences survey concerning learning preferences are discussed in the paper. The interest for that topic is provoked by the broadening gap between generation differences and their implication over the learning preferences. Different generation representatives, e.g. students and their lecturers clash in the academical learning process. However, the issue of personality differences rised up during the theoretical analysis. These differences affect the learning preferences, thus they need to be explored and properly addressed. Methodical aspects like general paradigms and particular models are examined in current paper.*

Keywords: Personality differences, learning process

JEL Codes: I20, M53

ВЪВЕДЕНИЕ

Темата за ефективност на обучителния процес, състояние на образователната система у нас, „качество” на обучителния продукт (и т.н.) звучи по-актуално от всякога. Причините за това могат да се търсят на много места. Натискът за ефикасност, включително и във висшите учебни заведения, налага стандартизиран (механичен подход) към обучението. От друга страна, ученето е много важна стъпка от цикъла по управление на знания (Калчева, 2013) и стандартните решения често не са най-ефективните. Стъпка към подобряване на ефективността на обучителния процес е да се зачитат и неговите поведенчески аспекти. Като се насочи вниманието към тях може да се отбележи, че:

- ▶ преподавателите, често инстинктивно (на база мнението си) „проектират” личностните си характеристики в начина на преподаване;
- ▶ ефективността на обучителния процес се свързва с подходи ориентирани към обучаемите – личностни и поколенчески;
- ▶ изследване и отчитане на личностните характеристики не се практикува масово;
- ▶ различията - личностни и поколенчески стават все по-осезаеми.

Това дава основание да се изследват и отчитат тези различия. Авторовият интерес към тематиката е провокиран, от една страна от лични наблюдения на нарастващите различия сред студенти и преподаватели (Пенчева, 2016). От друга страна, от констатации в предходни изследвания като например, “предпочитанието на поколение (Y) се измества от стиловете свързани с мислене към стиловете с преживяване на знанието – *мечтател* и *изпълнител*.” (Eubank & Pitts, 2011). На практика това означава повече прилагане, преживяване, демонстриране на знанието и по-малко обясняване и наблюдаване. Подобни доводи стимулират опознаването и изследването на персоналните различия в учебната аудитория. Интересът на автора първоначално е продиктуван от търсене на поколенчески различия и техните проекции в начина на учене. В хода на научното търсене, интересът се разширява от изучаване на поколенчески различия към поведенческите такива.

¹² Докладът е представен на 56-та Научна конференция на Русенски университет „Ангел Кънчев“ и Съюз на учените – Русе „Индустрия 4.0 Бизнес среда. Качество на живот“ с оригинално заглавие на български език: Методически аспекти на изследване на поколенчески различия в предпочитанията за начина на учене

ИЗЛОЖЕНИЕ

Целта на настоящия доклад е да се представят методически аспекти на изследване на личностни различия в предпочитанията за стила на учене. Тя се осъществява посредством поставяне на следните задачи:

- дефиниране на понятието ”стил на учене” и сродните му термини;
- предлагане на модели за изследване на личностни характеристики и различия в предпочитанията за стила на учене

Стил на учене

Стилът на учене отразява индивидуалните предпочитания към начините за възприемане и преработване на информацията (Dixon, 1986; Sodeman 1987, цитирани в Иванов 2004). Той се определя и като устойчив модел на поведение, но с определен диапазон на индивидуални различия.

В настоящата разработка стилът на учене се свързва с „формата” на обучителния процес и познавателните дейности, не касае съдържанието. Той се свързва с личността на обучаемия и се проектира в индивидуални предпочитания за протичане на познавателния процес. Според Иванов (2004) «стил на учене» се използва, за да опише четири аспекта на личността:

- (1). когнитивен стил - предпочитаните начини на функциониране на ума;
- (2). особености на „начина на мислене” – обхващат това, на което индивидът обръща по-голямо внимание в учебна ситуация;
- (3). склонност към ситуации, съответстващи на собствените особености на ученето;
- (4). предпочитание за използване на някои учебни тактики и избягване други.

Подходи за изследване на стила на учене

Според Eugene Sadler-Smith (цит. в Иванов, 2004), има четири основни подхода:

1. Съсредоточеност върху личностните когнитивни особености;
2. Съсредоточеност върху начина на обработка на информация – ученето се представя като цикъл Kolb, със стилове конвергер, дивергер, акомодатор, асимилатор; и на Honey & Mumford, респективно стилове – активист, рефлектор, теоретик и прагматик;
3. Фокус върху учебните предпочитания.
4. Фокус върху подхода към ученето - нещо средно между 1 и 3 от горе-посочените.

Аспекти на разглеждане на стила на учене

Когнитивен аспект (определян и като когнитивен стил) обхваща начина на обработване на информацията – нейното възприемане, осмисляне, запомняне и прилагане.

Емоционален аспект - определя активността на учащия се в процеса на решаване на учебната задача.

Психологически аспект – изгражда се от елементите на обкръжаващата среда и тяхното въздействие върху обучаемия.

Културен аспект – изразява се във факторите на средата и начините на мислене, които са културно (групово) определени.

Модалности

Често пъти стилът на учене и модалностите на учене се разглеждат взаимозаменяемо. Модалностите се свързват с това, как обучаемите използват сетивата си в процеса на учене.

Най-разпространеното разбиране за модалностите е, че те се подразделят на: визуална, слухова, кинестатична (свързана с движение) и тактилна (свързана с докосване).

Михова (2002) представя малко по-различен поглед. Тя защитава тезата, че модалностите биват: *перцептуална модалност, информационна преработка, личностни образци*.

Перцептивната модалност - определя биологичните реакции, по отношение дразнителите на външната среда и представя начина, по който най-ефективно се възприема информацията.

Информационната преработка - отразява различията в мисленето, решаването на задачи и запомнянето на информация.

Личностните образци - включват вниманието, емоциите и ценностите.

В обобщение на дотук посочените термини може да се приеме, че те описват едно явление. Част от термините, които различни автори използват в зависимост от насочеността и фокуса на разработките си за описване на един или друг аспект на стила на учене. Понятието стил на учене следва да се възприема като най - общо (основополагащо) и да се има предвид, че стилът на учене е съвкупност от психологически характеристики с познавателна, афективно-мотивациона и поведенческа насоченост, представляващи индикатори и корелати на начините, по които учащият се възприема, взаимодейства със и реагира на окръжаващата го учебна среда (Мизова и Стойчева, 2014).

Модели за изследване на личностни характеристики и различия в предпочитанията за стила на учене

За нуждите на бъдещо емпирично изследване на стила на учене се предлага теоретична рамка, която да послужи за база за избор на подходящ инструментариум. За построяване на такава рамка се следва логиката на Михова, а именно - перцептуалната модалност, информационната преработка и личностни образци. Те са изложени по долу, като за всяка са посочени целта, поради която е подбрана за конструкт при последващо изследване и теоретичен модел, който да служи за основа на емпирично проучване.

Перцептивна модалност. Цел - търси се начина, по който най-ефективно се възприема информацията.

Модел на Армстронг (типове на мислене)

Според този модел стиловете на учене се групират в четири главни категории, а именно:

- ▶ Пространствено – визуален – изразява се във възприемане посредством визуализиране на предмети, учене чрез изображения, диаграми. Такъв тип обучаем се нуждае от силно онагледяване, визуални ключове (илюстрации), ползване на много цветове.
- ▶ Кинетичен – изразява се във физическо движение с което се свързва знанието. Такъв тип обучаеми са силно активни, трудно стоят на едно място, много жестикулират и се нуждаят от физическо действие по време на обучение.
- ▶ Ориентиран към език (изразяване) – този стил се изразява чрез вербализиране на концепции, разказване на истории, четене. Такъв тип обучаем предпочита живото слово, пише точно и с лекота, възприема добре термини представени чрез кръстословици.
- ▶ Аналитичен – стила се изразява в концептуално мислене, наблюдение как работят нещата. Такъв тип обучаем предпочита логичното мислене, бързо смята на ум, предпочита компютърни игри.

Информационна преработка. Цел - търси се начина, по който индивида решава обучителна задача и запомня информация.

Цикличен модел на Honey & Mumford.

Авторите определят четири стила на учене, а именно – активист, рефлектор, теоретик и прагматик. Според тях предпочитаният стил е доминиращ, но не е единствен. Един стил е водещ, но с добавки от останалите.

- ▶ Активист – пробва. Такъв тип обучаеми търсят предизвикателства, лесно се отегчават, работят добре в група, имат множество интереси.
- ▶ Рефлектор – наблюдава. Такъв тип обучаеми са внимателни и предпазливи. Предпочитат да разполагат с цялата необходима информация преди да предприемат действие, правят връзка между ново-наученото и предходен опит.
- ▶ Теоретик – концептуализира. Такъв тип обучаем предпочита логическа структура, точно определени цели, формулиране и проверка на хипотези.
- ▶ Прагматик – практическо приложение. Такъв тип обучаеми търсят ползата и практическата страна на обучението. Търсят конкретни професионални умения и отдават силно предпочитание на участие в симулации.

Параметри на личностните образци. Цел – търсят се характеристики, с които да се предвиди начинът на реагиране или възприемане на дадена ситуация. За постигане на тази цел, тук се възприемат две теоретични постановки – концепция базирана на ценности и концепция базирана на личностни характеристики.

Ценности и нагласи.

Тук е възприета концепцията на Хофстеде. Той описва ценностите като начина по който хората избират поведение и обясняват света. Хофстеде дефинира пет измерения, основани на ценности:

- ▶ Индивидуализъм/колективизъм, отнася се до взаимоотношенията между индивида и другите. Хофстеде разглежда индивидуалистичното общество, като общество в което човек сам определя поведението и вярванията си, докато в колективистичното - лоялността към семейството, работата, държавата са в основата на действията на хората.
- ▶ Властова дистанция, основава се върху неравенството, което съществува между хората в едно общество.
- ▶ Избягване на несигурност, илюстрира до каква степен членовете на една култура се чувстват заплашени от неясни и неизвестни събития. Това кореспондира с нивото на създаване на правила, "оценяване" на абсолютната истина и отказ да се върви срещу общоприетото, за да се избягват рисковете.
- ▶ Мъжественост/женственост, в мъжествените култури се наблюдава фокусиране върху постиженията, повишенията и предизвикателствата в работата, докато в женствените култури, добрите взаимоотношения, сигурността на работа и желаното за живеене място са от основна важност.
- ▶ Дългосрочна ориентация, наричана още Конфуцианска динамика. Това измерение се развива основно в източни култури, като Китай, Япония и т.н. Състои се в убеждението на индивида да полага усилия в настоящето, без да очаква конкретното им възнаграждаване в сегашния момент, но с увереността, че те биха се изплатили в дългосрочен план.

Личностни характеристики

За такава личностна характеристика тук е възприета концепцията за Локус на контрола.

Локус на контрола е термин, който се свързва с убежденията на личността относно причините за добрите или лошите резултати в нейния живот изобщо или в конкретна сфера в случая - обучение.

В заключение

Разбирането на начина, по който обучаемите учат, е ключово за подобряване на просеца на обучение. Познаването и отчитането на предпочитанията и различията между тях е предпоставка за провеждане на ефективен процес на обучение. За построяване на емпирично изследване с което да се изучава стила на учене и поведенческите му проекции е компилиран теоретичен скелет. Той обхваща модела на Армстронг (за типове на мислене), цикличния модел на Honey & Mumford, петизмерния крос-културен модел на Хофстеде и Локусът на контрол.

REFERENCES

Ivanov I. (2004). Stilove na poznanie i uchene. Teorii. Diagnostika. Etnicheski I polovi variacii v Balgaria, Universitetsko izdatelstvo "Episkop Konstantin Preslavski" (*Оригинално заглавие*: Иванов И. (2004). Стиллове на познание и учене. Теории. Диагностика. Етнически и полови вариации в България, Университетско издателство "Епископ Константин Преславски")

Kalcheva S. (2013). Ocenka na efektivnostta na upravlението na znaniya v сектора za sigurnost. (*Оригинално заглавие*: Калчева С. (2013). Оценка на ефективността на управлението на знания в сектора за сигурност.)

Mizova B. Stoycheva K. (2014). Izsledvane na vrazkata stilove na uchene i individualni harakteristiki na uchenicite v gorna uchilishtna vazrast, Spisanie na Sofiiskiia universitet za obrazovatelni i zsledvaniya, 2014/2 (*Оригинално заглавие*: Мизова Б. Стойчева К. (2014). Изследване на връзката стиллове на учене и индивидуални характерисики на учениците в горна училищна възраст, Списание на Софийския университет за образователни изследвания, 2014/2)

Mihova M. (2002). Prepodavaneto I ucheneto. Teorii. Stilove. Modeli. VT (*Оригинално заглавие*: Михова М. (2002). Преподаването и ученето. Теории. Стиллове. Модели. VT)

Pencheva M. (2016). Razlichia mejdь pokoleniyata i tehni proekcii varhu stila na uchene, V Nauchni trudove na Rusenski universitet, tom 55, seriya 5.1 (*Оригинално заглавие*: Пенчева М. (2016). Различия между поколенията и техни проекции върху процеса на учене, В Научни трудове на Русенския университет, том 55, серия 5.1)

Eubank T. & Pitts J. (2011). A Comparison of Learning Styles Across the Decades. Optometric Education, Volume 36, Number 2 / Winter/Spring